

LBRIS

We know
books

I. AL. BRĂTESCU-
VOINEȘTI

PUIUL

EDITURA
PRUT

<i>Prefață</i> de Teodor Vărgolici.....	5
Notă asupra ediției	8

DIN VOLUMUL *ÎN LUMEA DREPTĂȚII*

În lumea dreptății	11
Puiul	66
Două surori	72
Microbul	92
Magheranul	100
Pană Trăsnea Sfântul	103
Sminteala lui Radu Finuleț.....	136
Moartea lui Castor.....	141

DIN VOLUMUL *ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ*

Blana lui Isaia	149
Bietul Tric	157
Niculăiță Minciună	160
Privighetoarea	185

De ce s-o fi ducând Andrei Rizescu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze, nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte la vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cântate la pian de domnișoare și o să plece obosit de urât, cu dorul Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași doamne cu figuri pătimeșe, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într-altă parte câțiva inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în joia trecută, câțiva ofițeri se plâneau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărțeau cu bucurie hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau pocher, iar cu președintele nu prea era în dragoste mare; mai erau și alți avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume

nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decât de vreo câteva luni; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mâna, ca să facă și el ceva.

Era adâncit în răsfoirea lor, când din odaia cu pian se auzi altceva decât obișnuitele valsuri. După o clipă de gândire, își aduse aminte că e *Mondschein-Sonate* a lui Beethoven, o bucată pe care o cânta și el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la ușa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut el acel chip, a cărui frumuseță nu sta numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, scilipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta, domnișoarele râdeau de glumele unui ofițer; în odaia de alături de iscase o ceartă la o masă.

– Fugi, domnule d-aici, se auzea strigând vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi când mă vezi că-ți lepăd pică de-un ceas...

Lumea râdea cu hohote.

Fata care cânta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cânta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta?” se frământa Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință câteva zile mai înainte pe uliță.

– Era să vă întreb cine e domnișoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curând decât mine.

– Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevastă-mii.

– Așa?! Ce bine cântă la pian domnișoara Murgu...
Deodată i se făcu lumină în minte și începu să râdă.

- A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

- De unde?

- Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară, s-a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cântat și domnișoara Murgu?

- Așa e.

- Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cât de bine a cântat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

- Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

- A, ba nu.

- Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina aerului Giurgiului, care nu-i pria, a obținut să fie mutat aci, în orașelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decât de două luni, simțea o mare îmbunătățire în sănătate; că Elena îi era cumnată și fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinții când era abia de șase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

În vremea asta, fata sfârșise și, întorcându-se, îi privea.

Directorul se sculă și luând pe Andrei de mână îl duse la dansa.

- Eleno, dă-mi voie să-ți prezint pe domnul Andrei Rizescu, judecător de ședință la tribunal și absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afișului de la Govora.

- Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

- Nu.

- O știi la vioară? întrebă directorul.

- Da.
Gazda, doamna Vineanu, care auzi în trecut cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-și aducă vioara.

- Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei pași până la dumneata.
- Altă dată da, astă-seară însă nu.
- Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stăruie Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decât pianul de care sta rezemată, și privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrăvire. După o clipă de codire, se înclină:

- Fie.
Atunci fata făcu un pas către dânsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

- Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aș ruga să aduceți și așful.
- O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre ieșire.

Totuși l-a adus. Cetise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci, înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar și-l întinse fetei, care ceti cu obrazii înfloriți, desigur din pricina răsfărângerii culorii așfului:

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civită, o fată palidă la față, cu ochii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat de la început încredințarea că, dacă va cânta și această domnișoară, va cânta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atâta muzică. Dar, de la primele acorduri, a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt i s-au făcut ovații.”

După ce Andrei întocmi așful cu îngrijire și-l vârî în buzunar, încep să cânte, și cântă amândoi atât de bine și puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează, până și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar când sfârșesc, lumea izbucnește în aplauze:

- Admirabil!
- Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...
...Și acum, întors acasă, Andrei se gândește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Își ia vioara și cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

*

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfântului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului; dar pe când feciorul boierului își trecea clasele cu prop-teli, băiatul dascălului ieșea printre cei dintâi.

La sfârșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decât la Drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrânului Mărescu, care vrea să-și aibă copilul alături de Andrei, a cărui sânguință și cumișenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea și pe cea de Filozofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizea cânta la vioară. Și iarăși, pe când Andrei ducea o viață așezată, necunoscând alte petreceri decât cetitul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea târziu la berărie în discuții - tânărul Mărescu își cheltuia viața în cafenele și în petreceri desfrânate.

După ce și-a luat licența, pe când Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, când s-au întâmplat nenorocirile care au sfârșit deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespuse de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanță de la Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile în care s-a sfârșit, otrăvindu-se. Peste câteva luni, s-a răpus și dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea lui bună și prin munca lui – câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătorești – înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de șase ani judecător de ședință aci, în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz și mândru; dar n-aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-și risipea banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat câți magistrați cinstiți, fără nicio altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumoasă, să călătorească o dată până la Roma și să aibă și două mii de lei puși deoparte. Mândru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume; dar asta ținea și de mioopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau nițică dreptate când ziceau că „fulgeră la Cornul caprii când o râde Rizeșcu”, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decât cu blândețe; și apoi, când îți iei în serios misiunea de judecător și când nu privești cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mâhnire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghi al sfâșierilor și întremăncărilor pentru un peticeț de interes.

Așa cum era, în scurta vreme de când era în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini cei care, având o fiică, o soră sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dânsul. Se poate, prin urmare, înțelege ușor ce vâlvă a stârnit în acest orașel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizeșcu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină,

abia venită, fără un ban de zestre, când, slavă Domnului, erau în oraș atâtea fete frumoase, bine-crescute și cu stare.

Lucrurile s-au întâmplat în chipul cel mai firesc.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se duse-se la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mânușile în mâini, nemișcat pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întâia vorbă i-a fost:

– Mă rog, ții la etichetă? Să mă duc să-mi schimb haina...

– Te rog, nu te deranja, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cocoanele și după ce l-a înfățișat nevesti-si, îl întrebase dacă se grăbește, și față cu răspunsul negativ al lui Andrei:

– Apoi scoate-ți mânușile. Mă rog, nu te las așa cu una cu două; mi-ai spus deunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut; săli de studiu curate, mari și luminoase, sala de desen, sala de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi așteptat Andrei să găsească într-un orașel atât de mic; și în sfârșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încâpător.

La fiecare exclamație de admirație a lui Andrei, directorul se întorcea către fată și o întreba:

– Să-i spunem aci? și răspundea tot el: Nu, lasă la urmă.

Antonescu era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț, chel ca sticla, vioi ca o vrabie: porecla de „Neamțul”, pe care o purta din școală, i se cuvenea și pentru înfățișarea lui, și pentru că în

adevăr era german după mamă; iar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise de la bunicul său matern, răposatul Maller, farmacistul.

– Uite ce am combinat noi, domnule Rizescu, zise el, după ce se întoarseră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere?

– Lasă mai târziu, Alexandre, zise nevastă-sa.

– A, nu! Nu mă știi pe mine? Eu când am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Și începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale, cari trebuiau neapărat cumpărate; că de la minister era gata de căpătat suma trebuincioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri.

Atunci ce s-a gândit? Așa e că Elena cântă bine la pian?

– O, foarte bine!

– Eleno, așa e că domnul Rizescu cântă bine la vioară?

– Mai mult decât bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu: s-a gândit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert – era destul de încăpător amfiteatrul – și s-ar putea scoate o sumă destul de frumușică; și părându-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei:

– Mai întâi, n-o să ai de cântat toată seara, că o să mai fie și alte bucăți; băieții o să cânte în cor, alții o să declame, alții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. În orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îți acordăm trei zile de gândire; luni, marți și miercuri, când te rugăm să vii să prânzești cu noi. Dacă primești, vii miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva din cale afară de ursuz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă?

Miercuri seara, se duse cu vioara. După-masă, venise și doctorul Georgescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și

petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena și discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe care vrea să le introducă Antonescu în cursurile lui.

De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntâlnire găsisse noi cuvinte să-i fie dragi și să se apropie de dânșii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor naturale, dar pe care-l interesa orice fel de cunoștinți; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă care inspira de la întâia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blândețe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără niciun ropot, fără cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcările aduceau aminte sprinteneala nezmomotoasă a unei furnici. Cu drept cuvânt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul lui de fizică un aparat mai precis decât nevastă-sa. Elena, pe lângă însușirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama Tilda), avea inteligența mai vie, era mai zglobie, era frumoasă și avea mare talent la pian. Câteșitrei aveau în comun simplitatea, naturalețea, lipsa de supraveghere de tine însuși și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe cari le au mai ales nemții decât românii, însușiri care sparg gheața și te îmbie la intimitate și la prietenie de la întâia întâlnire.

Om singur pe lume, mâncând pe la birturi, trăind într-o odăiță rece de singurătate, la ușa căreia când se întorcea nu era nimeni să-l întâmpine cu un zâmbet ori cu o vorbă bună, e lesne de înțeles ce înrâurire a avut asupra gândurilor și hotărârilor lui Andrei fericirea casnică aflată în casa Antoneștilor. Cetiri împreună, discuții interesante, muzică, până și șahul de odinioară, că și Antonescu juca șah, și toate astea sub lumina unor ochi zâmbitori, a căror pereche n-o întâlnise încă în viață – i se părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă și rece a sosit într-o locuință curată, caldă și îmbălsămată. Gândurile mohorâte despre zădărnici străduințelor omenești, îndoielile neliniștitoare despre rostul lumii, care-l frământaseră atâtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele